

The formation of art education in Vinnytsia region (second half of the 20th – first quarter of the 21st century)

Nataliia I. Lazarenko

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine)

email: nataliia.lazarenko@vspu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3556-8849>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/L-9673-2018>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57207300949>

Tetiana P. Zuziak

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Candidate of Art History, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine)

email: tetiana.zuziak@vspu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5437-0272>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2308124>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57781539200>

Viktor V. Solovey

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ukraine)

email: viktor.solovei@vspu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0373-6008>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2393541>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59196660800>

Abstract.

Purpose. Based on the analysis of special literature, historical materials and archival sources and their generalization, to highlight the formation of art education in Vinnytsia in the second half of the 20th - first quarter of the 21st century. **Methodology.** The following scientific and research methods were used in the research process: empirical - for searching and processing primary sources; content analysis - for studying the content of art education; general scientific - for studying the organizational components of the formation of art education in Vinnytsia in the second half of the 20th - first quarter of the 21st century; special: comparative - for comparing historical facts of socio-cultural life of the studied period; problem-genetic - for retrospective analysis of the training of artists in Vinnytsia; logical-systemic - for revealing the key conceptual principles of the development of art education in historical retrospect; historical-typological method - for typology of art education institutions and reproduction of characteristic features of the educational process. **The scientific novelty lies** in the fact that for the first time a holistic and systematic analysis of the formation of art education in Vinnytsia in the second half of the 20th - first quarter of the 21st century was carried out: Vinnytsia Children's Art School, Higher Art Vocational and Technical School No. 5 of Vinnytsia, Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynskyi; the creation of a clear system of professional disciplines that prepared graduates for high-quality professional activity. **Conclusions.** It is proven that art education in Vinnytsia has historical traditions and is important for study. An analysis of archival sources and periodicals of the studied period allows us to state that only from the second half of the 20th century, in Podillia, in particular in Vinnytsia, the first children's art school appeared. Studies of the history of practical training showed that drawing, painting, composition, sculpture, and art history were key for study. It is proved that the main program tasks set by teachers of art schools included industrial training in the basics of decorative art. It is proved that the basis of training at the Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University is a system of consistent development of art education, namely, the foundation for the hereditary transmission of Ukrainian traditions to future generations is laid. We consider the analysis of the formation and development of professional art education in Podillia as a prospect for further research.

Keywords: art education in Vinnytsia, Vinnytsia Children's Art School, Higher Art Vocational and Technical School No. 5 of Vinnytsia, Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University.

Становлення художньої освіти на Вінниччині (друга половина ХХ – перша чверть ХХІ століття)

Наталія Лазаренко

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
email: nataliia.lazarenko@vspu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3556-8849>
Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/L-9673-2018>
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57207300949>

Тетяна Зузяк

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
кандидат мистецтвознавства, доктор педагогічних наук, професор (Україна)
email: tetiana.zuziak@vspu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5437-0272>
Researcher ID <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2308124>
Scopus Author ID <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57781539200>

Віктор Соловей

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
email: victor.solovei@vspu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0373-6008>
Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2393541>
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59196660800>

Анотація.

Мета. На основі аналізу спеціальної літератури, історичних матеріалів, періодики, архівних джерел та їх узагальнення висвітлити становлення художньої освіти Вінниччини другої половини ХХ – першої чверті ХХІ ст. **Методологія.** У процесі дослідження використано наступні науково-дослідницькі методи: емпіричні – для пошуку та обробки першоджерел; контент-аналізу – для вивчення змісту художньої освіти; загальнонаукові – для вивчення організаційних складників становлення художньої освіти Вінниччини другої половини ХХ – першої чверті ХХІ ст.; спеціальні: порівняльний – для співставлення історичних фактів соціокультурного життя досліджуваного періоду; проблемно-генетичний – для ретроспективного аналізу підготовки митців Вінниччини; логіко-системний – для розкриття ключових концептуальних засад розвитку художньої освіти в історичній ретроспективі; історико-типологічний метод – для типологізації закладів художньої освіти та відтворенні характерних рис освітнього процесу. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше здійснено цілісний і системний аналіз становлення художньої освіти Вінниччини другої половини ХХ – першої чверті ХХІ ст. в: Вінницькій дитячій художній школі, Вищому художньому професійно-технічному училищі №5 м. Вінниці, Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського; створенні чіткої системи фахових дисциплін, які готували випускника до якісної професійної діяльності. **Висновки.** Доведено, що художня освіта на Вінниччині має історичні традиції та є важливою для вивчення. Аналіз архівних джерел і періодичних видань досліджуваного періоду дозволяє констатувати, що лише з другої половини ХХ ст. на Поділлі, зокрема в м. Вінниця, з'явилася перша дитяча художня школа. Дослідження історії практичної підготовки показали, що рисунок, живопис, композиція, скульптура, історія мистецтв були ключовими для вивчення. Доведено, що основні програмні завдання, що ставили педагоги художніх училищ включали ґрунтовне опанування основам декоративного мистецтва. Доведено, що в основу навчання в Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського покладено систему послідовного розвитку художньої освіти, а саме, закладено фундамент для спадкоємної передачі майбутнім поколінням українських традицій. Перспективою подальших досліджень вважаємо аналіз становлення й розвитку професійної художньої освіти на Поділлі в цілому.

Ключові слова: художня освіта на Вінниччині, Вінницька дитяча художня школа, Вище художнє професійно-технічне училище № 5 м. Вінниці, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.

Постановка проблеми. Сучасна художня освіта України постає виразним соціокультурним феноменом, що присутній у повсякденному житті соціуму кожного регіону, зокрема й Поділля. Події останніх років створили сприятливі умови для розвитку художньої освіти, бо це, перш за все, важлива складова української ідентичності в умовах російської агресії. Розвиток регіональної національної художньої освіти тісно пов'язаний із загальним станом культури України, що залежить від державної політики. Починаючи з середини ХХ століття, на тлі історичних, політичних і соціальних змін, спостерігалось духовне піднесення, яке стало поштовхом для формування системи професійної художньої освіти. Як зазначає Т. Кароєва, система художньої підготовки безпосередньо на території Подільського регіону почала формуватися ще з другої половини ХІХ ст. завдяки органам місцевого самоврядування, громадським і приватним ініціативам (Кароєва, 2025, с. 63).

В 1905 р. в Кам'янці-Подільському було відкрито першу та єдину в дореволюційній Україні селянську художню школу, де навчальний процес здійснювався українською мовою. У 1907 р. при художній школі було створено керамічне відділення, єдине на Правобережній Україні, завдяки засновнику В. Розвадовському (Іваневич, 2003, с. 134). Що стосується Вінниччини, то згідно архівних документів, в 1940-х рр. діяло 16 артілей художньо-промислового спрямування, зокрема, артіль «Художниця» в Вапнярці, Бубнівці, Клембівці, Крижополі тощо (ДАВіО, ф. Р-3495, оп. 1, спр. 79, арк. 20). Серед них, варто виділити Вінницьку артіль «Художекспорт», де ще з 1946 року було створено художньо-портретний та оформлювальний цехи, а пізніше у 1948 р. виникли нові цехи з художньої обробки тканин та плетіння з рослинних матеріалів (ДАВіО, ф. Р-3495, оп. 1, спр. 79, арк. 28, 102). В 1948 році на базі артілі проводилися курси з художньої кераміки та художнього розпису тканин (ДАВіО, ф. Р-3495, оп.1, спр. 125, арк. 132). Варто зазначити, що згідно з протоколом засідання Вінницького Облхудожпрофсоюзу за 1948 рік, неодноразово розглядалось питання про стан підготовки кадрів в артілях, зокрема, зазначено, що підготовка художників та майстрів декоративного мистецтва повинна здійснюватися не рідше, ніж раз у квартал у кількості 8 учнів (ДАВіО, ф. Р-3495, оп. 1, спр. 1, арк. 2). Окрім того, в планах на друге півріччя 1948 р. зазначено, що на кожного учня для підготовки художника прикладного мистецтва необхідно виділяти по 200 годин на 10 осіб (ДАВіО, ф. Р-3495, оп.1, спр. 125, арк. 148).

Проте становлення цілісної та послідовної системи художньої освіти Подільського регіону, зокрема Вінниччини, розпочалося лише у 1960-х роках ХХ ст. з відкриття нових професійних мистецьких закладів освіти.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Окреслюючи ступінь дослідження проблеми, перш за все, зауважимо, опубліковані ряд досліджень, що розкривають низку аспектів художньої освіти регіонів України, зокрема це праця Р. Шмагало «Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ століття: структурування, методологія, художні позиції», яка присвячена розгляду організаційних структур навчального процесу, методичних засад та художніх орієнтирів мистецької освіти в Україні від середини ХІХ до середини ХХ століття (Шмагало, 2005). І. Гулейкова розкриває питання становлення й розвитку художньо-промислової освіти Єлисаветграда (нині м. Кропивницький) другої половини ХІХ - початку ХХ ст. (Гулейкова, 2021). Праця Л. Синишин присвячена особливостям художньо-промислової освіти Галичини кінця ХІХ – першої половини ХХ (Синишин, 2019). Т. Зузяк в своїй праці «Становлення й розвиток педагогічної освіти на Поділлі (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.)» розглядає окремі аспекти навчання малюванню на Поділлі, зокрема відкриття класу малювання для навчання живопису та іконопису в 1867 р. в Подільській духовній семінарії, а також впровадження в освітні програми предмету «Малюнок» жіночих гімназій та прогімназій, єпархіальних жіночих училищ, вчительських семінарій та Вінницького вчительського інституту (Зузяк, 2017). Проте тема розкриття становлення художньої освіти Вінниччини (друга половина ХХ – перша чверть ХІХ ст.) є новою та маловивченою.

Мета статті. На основі аналізу спеціальної літератури, історичних матеріалів, архівних джерел, періодики та їх узагальнення висвітлити становлення художньої освіти Вінниччини другої половини ХХ – першої чверті ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. Культура України в умовах кризи радянської системи (1960-ті роки) відзначалась початком відкриття нових закладів освіти, у тому числі й художніх. Що стосується образотворчого і декоративного мистецтва, то повоєнні роки відзначилися якісним їх зростанням. Важливою подією були з'їзди архітекторів та художників, де розглядалися питання відбудови та нового бачення образу міст та сіл. Образотворче та декоративне мистецтво 1960-1980 рр. посіло гідне місце, адже досягло нового вищого ступеня, ніж в попередні роки. Значного розвитку в Україні набувало декоративне мистецтво, народні майстри створювали художні килими, вишивки, тканини, гончарні вироби, вироби різьблення по дереву тощо (Бокань, 2002, с. 216).

У здійсненні завдань, які поставив перед радянським народом XXV з'їзд КПРС велика роль відводилась працівникам освіти та культури (ДАХМО, ф. Р-6144, опис 1, спр. 28, арк. 2). Комуністична партія та радянський уряд особливу увагу надавав формуванню марксистсько-ленінського світогляду, вихованню соціалістичного інтернаціоналізму і радянського патріотизму у підростаючого покоління засобами мистецтва. Яскравим прикладом стало зростання кількості мистецьких закладів та культурних установ в країні. Можливо, це і було однією із причин відкриття великої кількості дитячих художніх шкіл та подібних мистецьких закладів. Важливість навчання і виховання учнів у художніх закладах освіти (зокрема, в художніх школах) важко переоцінити, адже як показувала статистика серед вихованців художніх шкіл практично не було правопорушників (ДАХМО, ф. Р-6363, опис 1, спр. 8, арк. 18). Це було наче аксіомою кількох десятиліть, учні школи відмежовували себе від усього поганого, так як у їхні душі викладачі закладали підвалини добра, чуйності і краси (Півторак, 1994, с. 4).

Перші дитячі художні школи (далі – ДХШ) на теренах Поділля почали відкривати з 1960 року. Так, відповідно до наказу Міністерства культури УРСР №316-в від 4 липня 1960 р. з 1 вересня 1960 р. в м. Вінниці почала функціонувати дитяча художня школа-чотирирічка. Т.в.о. було призначено Остапова Якова Афанасьєвича (ПАВІДХШ, ф. 1, опис 1, спр. 2, арк. 2). Перший випуск відбувся у 1964 році та налічував лише 30 учнів. Згодом кількість випускників значно зросла – щороку школу закінчувало близько 200 дітей (Духовна, 1970, с.1). Спершу заняття проводилися в автомобільному класі, будівля якого й досі знаходиться на території школи №4. Уже тоді заклад мав необхідне навчальне обладнання: гіпсові моделі, натюрмортний фонд та мольберти. Лише у 1966 році заклад отримав більш постійне місце – просторий будинок у стилі «модерн» на розі вулиць Архітектора Артинова та Магістрацької. Тут розташувалися світлі майстерні та виставкова зала. Перший педагогічний колектив складався з професійних митців: В. Шкєньова, Л. Маланіної, К. Керімової, О. Циснецького, М. Ройзена, М. Гур'єва. Їхні роботи добре знали завдяки активній участі у міських та обласних виставках, а згодом до таких експозицій долучилися й учні школи (Присяжна, 2006, с.103). Серед відомих викладачів і справжніх ентузіастів закладу були також Ю. Рожньов, Т. Смаровоз, К. Гіль, Г. Ільченко, В. Івлієв, М. Прокопенко, С. Муляренко, П. Стребков, В. Назаров (ПАВІХШ, ф.1, опис 1, спр. 4, арк. 2-5). Зауважимо, що важливу роль у професійному становленні викладацького складу відіграв Художній фонд СРСР, так як більшість викладацького складу були членами Вінницьких художньо-виробничих майстерень, підпорядкованих Худфонду СРСР. Згідно архівних документів усіх молодих художників було взято на облік та періодично направлено в творчі відрядження для удосконалення професійних навичок з монументально-декоративного живопису, темперного та олійного розпису (ДАВіО, ф. Р-5698, оп. 1, спр. 187, арк. 10, 16).

Шкільна програма Вінницької ДХШ передбачала упродовж чотирьох років отримання учнями художньої освіти з наступних дисциплін: рисунок, живопис, композиція та історія мистецтв. Згідно з типовою програмою Міністерства культури УРСР, предмет «Композиція» за навчальною програмою «Композиція» за 1989 р. охоплював як станкову, так і декоративно-прикладну складову. Учні вивчали ілюзорно-просторове та умовно-просторове зображення, а також елементи об'ємно-декоративної композиції. У першому класі передбачалося 102 години занять, зокрема: організація площини картини, ритми в природі та мистецтві, контраст в природі та мистецтві, контраст як засіб виразності (ПАВІДХШ, ф. 1, опис 1, спр. 16, арк. 18).

Згодом до програми додали й скульптуру. Спершу учні працювали з пластиліном, а з 1989 року навчання було орієнтоване на реалістичну дрібну пластику з глини, шамоту, дерева, каменю та гіпсу. Відповідно до методичних рекомендацій, до програми із дисципліни «Скульптура» у першому класі закладався загальний фундамент художніх знань, які повинні отримувати учні впродовж чотирьох років навчання у ДХШ. Загалом, для вивчення предмету «Скульптура» в 1 класі було передбачено 68 годин. Щоб діти краще засвоювали новий матеріал, викладач мав провести демонстрацію пластики неоліту, скіфської культури, середньовіччя тощо (ДАХМО, ф. Р- 6363, опис 1, спр. 5, арк. 9). Варто зазначити, що, вивчаючи програмований матеріал, необхідно було враховувати ідеологічну спрямованість сучасності на формування майбутнього скульптора нашої соціалістичної країни. Виховувати у дітей любов до форми і правдивості у відображенні образів, які спостерігає дитина.

Методичною базою у викладанні рисунку і живопису була робота з натури. Під час аудиторних та пленерних занять учні опановували закономірності побудови об'єктів зображення, їх просторового розташування, особливості лінійної і повітряної перспективи, світлотіні, композиції. Велике значення в навчанні малюнку надавалося лінійно-конструкторським зарисовкам, в яких світлотінь служить засобом виявлення. Рисунки виконували як тривалі, багатогодинні, так і швидкі – начерки і замальовки (ПАВІДХШ, ф. 1, опис 1, спр. 17, арк. 4). Головним завданням предмету живопису був розвиток в учнів почуття бачити і відображати форму в її багатогранності кольору, світла. Викладачі школи, видатні майстри навчали учнів різноманітним технікам декоративно-ужиткового мистецтва, серед яких ліплення з

глини, випалювання, заняття керамікою, виготовлення гобеленів, витинанок, різьбою каменю (ДАХМО, ф. Р-6363, опис 1, спр. 5, арк. 6). Варто зазначити, що таке різноманіття технік давало можливість учням школи досягнути широкий спектр навиків виконання жанрів декоративно-ужиткового мистецтва, що давало можливість знайти заняття не лише за здібностями, а й за покликом душі.

Отже, основні програмні завдання, які визначали педагоги школи, полягали у формуванні духовних цінностей через залучення учнів до образотворчого та декоративного мистецтва. Втілення цих завдань відбувалося через традиційні та новаторські форми і методи навчання. Заняття з предметів «рисунок», «живопис», «композиція» та «скульптура» були уроками мистецького пошуку, адже учні набували не тільки професійні навички, а насамперед, вчилися нестандартно мислити, фантазувати. Не менш важливим завданням для педагогів школи був розвиток уяви, творчого мислення, зорової пам'яті вихованців, використовуючи різноманіття художніх матеріалів і технік. Вже в перші роки в основу навчання в школі було покладено систему послідовного розвитку художньої освіти, тоді було закладено фундамент для спадкоємної передачі майбутнім поколінням традицій реалістичного зображення світу, здійснення допрофесійної підготовки. Саме в цей період сформувався головний принцип освітнього процесу – єдність навчання та творчості (Духовна, 1970, с.1).

У 1970 році контингент школи зріс до 170 учнів, які опановували живопис, графіку, скульптуру та декоративно-прикладне мистецтво. Тоді ж відкрили вечірню студію для обдарованої молоді (ПАВІДХШ, ф. 1, опис 1, спр. 8, арк. 27).

Зауважимо, що при плануванні роботи школи на навчальний рік основним важелем стало рішення уряду про посилення естетичного виховання підростаючого покоління, саме тому колектив ДХШ ставив ключове завдання – виховувати підростаюче покоління молодих художників у душі соціалістичного реалістичного мистецтва (ДАХМО, ф. Р- 6363, опис 1, спр. 5, арк. 1). Основним методом виховання майбутніх художників колектив обрав метод соціалістичного реалізму, правдивості і народності в образотворчому мистецтві. Однак, той факт, що митцям вдалося так швидко адаптуватися до глобального культурного процесу, доводить, що тоталітарний режим не спромігся повністю знищити різноманіття поглядів на образотворче мистецтво (Rogotchenko, Zuziak, Markovskiy, Lagutenko, Marushchak, 2022, s.342).

З часом навчальна програма значно розширилася, сприяючи гармонійному розвитку естетичних здібностей дітей. Директор школи запровадив систему духовно-мистецького виховання, що поєднувала лекції з історії мистецтва, відвідування виставок, пленери, учнівські вернісажі та конкурси різного рівня Протягом десяти років викладачі та учні школи брали участь у міжнародних пленерах у Польщі (Присяжна, 2006, с. 106). Подібні заходи стали важливим стимулом для творчого зростання дітей та сприяли їхньому подальшому навчанню у мистецьких закладах як в Україні, так і за кордоном.

За час свого існування школа підготувала більше ніж 2000 випускників, які успішно реалізували себе у мистецькому світі. Серед них – скульптор, професор Львівської Академії мистецтв Г. Кудласенко, Заслужений діяч мистецтв України, доцент Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського О. Шинін, Заслужений художник України М. Бабій (Купренюк, 2007, с. 4). Також серед відомих випускників – члени Національної Спілки художників України В. Шпаковський, О. Назаренко, В. Івлів, М. Гринюк та багато інших (ДАВіО, ф. Р-5698, оп. 1, спр. 210, арк. 9).

Протягом усієї історії Вінницька ДХШ зберігала статус закладу з академічними основами, водночас залишаючись відкритою до сучасних викликів. Сьогодні її учнями є не лише діти, але й дорослі будь-якого віку. Окрім традиційних художніх дисциплін, у школі можна освоїти й сучасні напрямки образотворчого мистецтва, зокрема, цифровий живопис (Михайлів, 2014, с. 9).

Звернення до історичних витоків та передумов створення і формування, ознайомлення з історією розвитку Вищого художнього професійно-технічного училища №5 м. Вінниці дасть реальну картину розуміння концепцій його роботи, напрямів та змін в педагогічній діяльності. Так, навчально-виховна діяльність училища починається з липня 1946 року, коли Вінницькою обласною Радою депутатів трудящих було прийняте рішення про створення школи фабрично-заводського навчання, в якій розпочато підготовку будівельників для відбудови промислових і громадських будівель та споруд після Другої світової війни (ПАВХПТУ №5, ф. 1, оп. 1, спр. 1, арк. 3). Значно пізніше за наказом Міністерства освіти України від 15.04.1993 року №101, з метою забезпечення потреб народного господарства в робітниках високої кваліфікації, згідно пропозиції управління освіти Вінницької та Тернопільської обласних державних адміністрацій, училище було реорганізовано у вище професійне, а за наказом Міністерства освіти України від 04.02.1999 року №27, з метою відродження національної культури, розвитку та поліпшення підготовки фахівців з народних промисел і ремесел, пропонувалось надати училищу статус художнього та перейменувати у Вище художнє професійно-технічне училище №5 м. Вінниці (ПАВХПТУ №5, ф. 1, оп. 1, спр. 37, арк. 3).

У другій половині 80-х років училище розпочало підготовку художників-оформлювачів, а з 1993 року – в училищі навчали гончарному та різьблярно-інкрустаційному мистецтву. Для професійної підготовки майстрів гончарної справи восени 1993 року було закуплено необхідне обладнання для керамічної майстерні (Чорнобаєв, 2000). Одним із перших майстрів, які навчали учнів гончарному промислу в училищі був член Спілки художників України О.Г. Луцишин (Баранчук, 1996, с. 2). Зауважимо, що Подільська земля завжди була багата на поклади глини, тому гончарство стало для наших предків одним із основних видів декоративно-ужиткового мистецтва. Основні сюжети учні брали з сивої давнини, вносячи в них елемент сучасності. Для цього вони відвідували краєзнавчий музей, виставки народних майстрів.

З 1991 по 1995 роки училище №5 було одним з трьох в області, що брали участь в експерименті Міністерства освіти. У ньому запровадили двоступеневе навчання, четвертокурсники отримували початкову вищу освіту і звання молодшого спеціаліста, що зазначалося у дипломі нового зразка (Ковальський, 1993, с.2).

Для підготовки фахівців художнього циклу училище керувалось Типовим положенням про навчально-виховний процес, в пункті 3.8 якого зазначено, що «Виробниче навчання проводиться в групах чисельністю 12-15 чол., а з професій художніх промислів і ремесел, а також на вищому ступені вищих професійних училищ – чисельністю 6-8 чол.» (Наказ МОН України, 1998).

Підготовка кваліфікованих фахівців, а саме, виробників художніх виробів з дерева, виробників художніх виробів з металу, виробників художніх виробів з кераміки та виконавців художньо-оформлювальних робіт в училищі завжди здійснювалась на високому рівні, про це свідчать здобутки учнів та випускників закладу. Відомо, що учнів неодноразово залучали до створення ілюстрацій для різних книг та посібників всієї України (ПАВХПТУ №5, ф. 1, оп. 1, спр. 41, арк. 21).

Особливу дієвість навчального закладу підтверджували організовані виставки з різноманітних технік декоративного мистецтва, а саме кераміки, декоративного розпису, живопису, графіки, гобелену, батіку тощо. Всі ці роботи виконувались учнями під керівництвом майстрів виробничого навчання О. Верхової-Єднак, Людмили та Леоніда Ковтунів (Касіяненко, 2002, с. 5). Неодноразово твори учнів вищезазначених викладачів демонструвалися на виставках по всій Україні.

На сьогоднішній день училище є одним з провідних закладів фахової передвищої художньої освіти Вінниччини.

Знаковою подією в історії освіти Вінниччини стало запровадження у 2019 році у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, за ініціативи ректора, спеціальності «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» за ступенем вищої освіти бакалавра і магістра, освітньо-професійною програмою «Декоративне мистецтво» (Наказ МОН України, 2019). Вирішення численних культурно-освітніх проблем Подільського регіону значною мірою покладається саме на фахівців, що мають вищу освіту. Традиція регіональної художньої школи, яка передбачає передачу знань з різних видів мистецтва новим поколінням, неможлива без розвиненої системи мистецької освіти. Водночас вища художня мистецька освіта на Поділлі тривалий час залишалася відсутньою.

Розвиток вищої художньої освіти значною мірою залежав від розуміння культурних процесів, які тривали як у загальнонаціональному, так і в локальному контексті. Проведений аналіз мережі мистецьких закладів освіти Вінниччини в динаміці її розвитку засвідчив потребу регіону у фахівцях відповідного профілю, тому при розробці програми було враховано «Програму розвитку культури і мистецтва Вінницької міської територіальної громади на 2022-2024 рр. зі змінами (продовжено на 2025 р.)», що висвітлює тенденції розвитку галузі на регіональному рівні (Програма розвитку культури і мистецтва ВіМТГ, 2022-2024). Сама освітньо-професійна програма «Декоративне мистецтво» є важливим орієнтиром для формування компетентностей з фахових дисциплін та інтеграції в інші галузі знань і практичної діяльності, психолого-педагогічні складові надають можливість випускникам працювати викладачами у дитячих художніх школах, викладачами художніх училищ та закладів вищої освіти. Окрім того, програма передбачає інтеграцію фахової підготовки з інноваційною та дослідницькою діяльністю та фундаментальний підхід у викладанні фахових дисциплін на основі тісного взаємозв'язку між теоретичною та практичною підготовкою.

Зауважимо, що викладачі постійно сприяють відродженню національної свідомості, збагачуючи духовний світ студентів, перебуваючи у постійному творчому пошуку, використовують в освіті інноваційні методики і технології, характеризуються високим професіоналізмом. Серед викладачів варто відзначити Заслуженого діяча мистецтв, члена Національної спілки художників України (далі НСХУ), художника монументально-декоративного мистецтва О. Шиніна, члена НСХУ, художника-реставратора О. Назаренко, Заслуженого діяча мистецтв України, члена Національної спілки майстрів народного мистецтва, який працює в

жанрі народного живопису, Ф. Панчука. Зокрема, Олександр Шинін – фахівець, який поєднує професійну творчість із педагогічною діяльністю. Творча школа О. Шиніна прославляє рідне місто, гідно представляючи його на всеукраїнських та міжнародних конкурсах і фестивалях у Франції та Чехії, Італії і Німеччині, Польщі та Японії. Фахову мистецьку освіту О. Шинін здобув у Одеському державному художньому училищі ім. М. Б. Грекова та Харківському художньо-промисловому інституті на відділенні монументально-декоративного живопису. Ґрунтовна академічна база та більш як сорокарічний досвід самовідданої творчої діяльності митця стали запорукою його успіху й суспільного визнання. Окремі твори О. Шиніна зберігаються у Вінницькому обласному художньому музеї й інших державних і приватних зібраннях в Україні та за її межами. Міжнародне визнання художніх робіт Заслуженого діяча мистецтв України Шиніна О.С. від музею «La Pinacothèque» та Люксембурзької художньої премії (2020-2024 рр.), підтверджує високий рівень майстерності та інноваційності робіт митця (Сертифікат від музею «La Pinacothèque» та Люксембурзької художньої премії, 2024). Такі досягнення привертають увагу міжнародної спільноти до українського мистецтва, створюючи платформу для міжкультурного діалогу та обміну досвідом.

Загалом, представлення серед членів Національної спілки художників України академічної спільноти спеціальності, як викладачів, так і безпосередньо студентів, забезпечує ефективний синтез академічної освіти та професійної мистецької практики, створює можливості для апробації інноваційних мистецьких технік (Список викладачів і студентів - членів НСХУ).

Варто зазначити, що за досить невеликий час існування спеціальності, збереженню української культурної спадщини, зокрема, регіональної, в умовах війни сприяла активна участь викладачів і здобувачів освіти у виставках, пленерах, фестивалях створює унікальну платформу для презентації результатів своєї практичної мистецької діяльності, що дозволяє втілювати їх у конкретних творчих проєктах через призму сучасного мистецтва й актуальних подій. Тільки впродовж 2024-2025 н.р. було проведено цілу низку виставок: «Студентський ART-2025», «Шлях до перемоги», «З Україною в серці», «Ціна незалежності», «Мистецька палітра Поділля», персональної виставки «Особлива», здобувачки ступеня вищої освіти магістра Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Оксани Висоцької (обласні художні музеї, галереї НСХУ, краєзнавчі музеї та бібліотеки); пленерів («Подільська лаванда», «Симфонія старого міста», пленери в Оксанівських печерах); фестивалю «Живий вогонь» та ін. (Перелік виставок, пленерів фестивалів, 2019-2025). Окрім того, здобувачі вищої освіти спеціальності, беручи участь у творчих конкурсах з образотворчого та декоративного мистецтва, як всеукраїнських, так і міжнародних, своєю творчістю, благодійним внеском приєднуються до спільної справи і допомагають Збройним силам України (ЗСУ), оскільки частина коштів на таких конкурсах спрямовується на підтримку ЗСУ (Дипломи та сертифікати, 2019-2025).

Незважаючи на те, що спеціальність зовсім молода на теренах Поділля, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського на сьогоднішній день посідає провідне місце у формуванні та розвитку вищої художньої освіти на Поділлі.

Висновки. Дослідження розвитку художньої освіти на Вінниччині в середині ХХ – на початку ХХІ століття засвідчує, що її становлення значною мірою зумовлювалося політичними, економічними та соціокультурними чинниками. Підтверджено, що художня освіта регіону має глибокі історичні традиції й становить вагомий об'єкт для наукового аналізу. Опрацювання архівних матеріалів і періодичних видань дало підстави констатувати, що лише у другій половині ХХ ст. на Поділлі, зокрема у Вінниці, була заснована перша дитяча художня школа. Вивчення історії практичної підготовки засвідчило провідну роль рисунку, живопису, композиції, скульптури та історії мистецтв у формуванні фахових компетентностей. Встановлено, що навчальні програми художніх училищ були спрямовані на ґрунтовне опанування практичних знань у сфері декоративного мистецтва. Доведено, що у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського вибудовано систему поетапного розвитку художньої освіти, що забезпечує спадкоємність і збереження національних традицій у підготовці майбутніх поколінь митців. Таким чином, протягом досліджуваного періоду сформувалася цілісна та послідовна система художньої освіти Подільського регіону, зокрема Вінниччини.

Фінансування. Автори не отримали фінансової підтримки для дослідження, авторства та публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Бокань, В., Польовий, Л.** (2002). Історія культури України: Навч. посібник. Київ. МАУП. вид. 3. 256 с.
- Баранчук, С.** (1996). Тут вчать поєднувати красиве і корисне 3 нагоди 50-річчя Вінницького ВПТУ №5. *Вінницька газета*. 30.04. С. 2.

- Гулейкова, І.О. (2021). Становлення і розвиток художньо-промислової освіти в культурно-освітніх осередках Єлисаветграда (друга половина XIX - початок XX ст.). Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих ім. Івана Зязюна. Київ, 20 с.
- ДАВіО – Державний архів Вінницької області.
- ДАХМО – Державний архів Хмельницької області.
- Дипломи та сертифікати студентських міжнародних та всеукраїнських творчих конкурсів (2019-2025) <https://vspu.edu.ua/faculty/fmhot/?p=kodm&s=art3>
- Духовна, Л. (1970). Художній школі – десять літ. *Комсомольське плем'я*. 15. 10.
- Зузяк, Т. (2017). «Становлення й розвиток педагогічної освіти на Поділлі (кінець XVIII – початок XX ст.)»: монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 452 с.
- Іваневич, Л. (2003). До витоків Кам'янець-Подільської художньо-промислової школи. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Історія*, 6, 134-138. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2003-06-134-138>
- Каросва, Т. (2025). Художньо-промислова робітнича освіта радянської України першої половини 1930-х рр. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, 52, 62-67. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2025-52-62-67>
- Касіяненко, Г. (2002). Тут зростають таланти. *Вінниччина* (Спец. вип. газ. «Хочу все знати»). 30.01. С. 5.
- Ковальський, Т. (1993). Вища освіта в училищі. *Вінницька газета*. 19.10. С. 2-3 .
- Купренюк, А. (2007). Багатство «художки» - її випускники або про політ дитячої фантазії. *Освіта Вінниччини*. 9 січня. С. 4.
- Михайлів, Є. (2014). Творчі гуртки у Вінниці. *RIA*. 19 листопада. С. 9.
- Наказ Міністерства освіти України від 18.05.1998 р. №181 «Про затвердження Положення про організацію навчально-виробничого процесу у професійно-технічних навчальних закладах».
- Наказ Міністерства освіти України від 15.05.2019 р. №509-л «Про здійснення освітньої діяльності».
- Півторак, Л. (1994). Я б в художники пішов.... *Камертон – ікс*, 21.04. №15. С. 4.
- ПАВіДХШ – Поточний архів Вінницької дитячої художньої школи.
- ПАВХПТУ – Поточний архів ВХПТУ №5.
- Перелік виставок, пленерів, фестивалів здобувачів вищої освіти спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація (2019-2025) <https://vspu.edu.ua/faculty/fmhot/?p=kodm&s=art4>
- Присяжна, Ю. (2006). Вічний двигун горіння. *Вінницький край. Літературно-мистецький журнал / Ред. П. Гордійчук*. №1 (5). С. 103-107.
- Програма розвитку культури і мистецтва Вінницької міської територіальної громади на 2022-2024 рр. зі змінами (продовжено на 2025 р.). <https://www.vmr.gov.ua/departament-kultury#parentHorizontalTab4%7Cundefined2>
- Сертифікат від музею «La Pinacothèque» та Люксембурзької художньої премії (2024 рр.) Шиніна О.С. https://drive.google.com/drive/folders/1DC2wh7ZN2WNliyQI_QJFO_JJQYXRftKe
- Синишин, Л. (2019). Розвиток художньо-промислової освіти Галичини (кінець XIX – перша половина XX століття)... дис. канд. пед. наук 13.00.01. Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ.
- Список викладачів і студентів - членів Національної спілки художників України (2025) <https://vspu.edu.ua/faculty/fmhot/?p=kodm&s=art4>
- Чорнобаєв, М. І. (2000). Професії на всі смаки: Директор ВХПТУ №5 про роботу училища. *Панорама*. 06.09.
- Шмагало, Р.Т. (2005). Мистецька освіта в Україні середини XIX- середини XX століття: структурування, методологія, художні позиції [Текст] : автореф. дис... д-ра мистецтвознавства: 17.00.06; Львівська національна академія мистецтв. Львів, 44 с.
- Rogotchenko O., Zuziak T., Markovskiy A., Lagutenko O., Marushchak O. (2022). Socialist Realism: An Instrument of Class Struggle in Ukrainian Fine Art and Architecture. *Postmodern Openings*, Volume 13, Issue 3. P. 323-345. <https://doi.org/10.18662/po/13.3/492>

References:

- Baranchuk, S. (1996). Tut vchat poiednuvaty krasyyve i korysne Z nahody 50-richchia Vinnytskoho VPTU №5.[On the occasion of the 50th anniversary of Vinnytsia Vocational School No. 5] *Vinnytska hazeta*. 30.04. S. 2. [In Ukrainian]
- Bokan V., Polovyi L. (2002). Istoriia kultury Ukrainy. [History of Ukrainian culture] Navch. posibnyk , MAUP., 3-tie vyd. stereotyp. 256 s. [In Ukrainian]

- Chornobaiev, M. I.** (2000). Profesii na vsi smaky: Dyrektor VKhPTU №5 pro robotu uchylshcha. [Professions for all tastes: Director of Vocational School No. 5 on the work of the school]. *Panorama*. 06.09. [In Ukrainian]
- DAKhMO** – Derzhavnyi arkhiv Khmelnytskoi oblasti [State Archives of Khmelnytskyi Region].
- DAViO** – Derzhavnyi arkhiv Vinnytskoi oblasti [State Archives of Vinnytsia Region].
- Dukhovna, L.** (1970). Khudozhnii shkoli – desiat lit. [The art school is ten years old] *Komsomolske plemia*. 15. 10. [In Ukrainian]
- Dyplomy ta sertyfikaty** studentskykh mizhnarodnykh ta vseukrainskykh tvorchykh konkursiv (2019-2025) <https://vspu.edu.ua/faculty/fmhot/?p=kodm&s=art3>
- Huleikova, I.O.** (2021). Stanovlennia i rozvytok khudozhno-promyslovoi osvity v kulturno-osvitnikh oseredkakh Yelysavethrada (druha polovyna XIX - pochatok XX st) [The formation and development of artistic and industrial education in the cultural and educational centres of Yelisavetgrad (second half of the XIX - early XX centuries).].; *Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, Int ped. osvity i osvity doroslykh im. Ivana Ziaziuna*. Kyiv,. - 20 s. [In Ukrainian]
- Ivanevych, L.** (2003). Do vytokiv Kamianets-Podilskoi khudozhno-promyslovoi shkoly. [The origins of the Kamianets-Podilskyi School of Art and Industry] *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii : Istorii – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series History*, 6, 134-138. [In Ukrainian] <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2003-06-134-138>
- Karoiieva, T.** (2025). Khudozhno-promyslova robitnycha osvita radianskoï Ukrainy pershoi polovyny 1930-kyh rr. [Artistic and industrial worker education in Soviet Ukraine in the first half of the 1930s.] *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istorii – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series History*, 52, 62-67. [In Ukrainian] <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2025-52-62-67>
- Kasiianenko, H.** (2002). Tut zrostaiut talanty. Vinnychchyna/ [This is where talent grows] (Spets. vyp. haz. «Khochu vse znaty»). 30.01. S. 5. [In Ukrainian]
- Kovalskiy, T.** (1993). Vyshcha osvita v uchylshchi. [Higher education at a college] *Vinnytska hazeta*. 19.10. S. 2-3. [In Ukrainian]
- Kupreniuk, A.** (2007). Bahatstvo «khudozhky» - yii vypusky abo pro polit dytiachoi fantazii. [The richness of the 'art school' - its graduates or the flight of children's imagination] *Osvita Vinnychchyny*. 9 sichnia. S. 4. [In Ukrainian]
- Mykhailiv, Y.** (2014). Tvorchii hurtky u Vinnytsi. [Creative clubs in Vinnytsia]. *RIA*. 19 lystopada. - S. 9. [In Ukrainian]
- Nakaz Ministerstva osvity Ukrainy** vid 15.05.2019 p. №509-I «Pro zdiisnennia osvitnoi diialnosti».
- Nakaz Ministerstva osvity Ukrainy** vid 18.05.1998 r. №181 «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu navchalno-vyrobnychoho protsesu u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh».
- PAViDKhSh** - Potochnyi arkhiv Vinnytskoi dytiachoi khudozhnoi shkoly [Current archive of the Vinnytsia Children's Art School].
- PAVKhPTU** - Potochnyi arkhiv VKhPTU №5 [Current archive of VKhPTU No. 5].
- Perelik vystavok, pleneriv festyvaliv** zdobuvachiv vyshchoi osvity spetsialnosti 023 Obrazotvorche mystetstvo, dekoratyvnemystetstvo, restavratsiia (2019-2025). <https://vspu.edu.ua/faculty/fmhot/?p=kodm&s=art4>
- Pivtorak, L.** (1994). Ya b v khudozhnyky pishov....[I would have become an artist...] *Kamerton – iks*, 21.04.. -№15. S. 4. [In Ukrainian]
- Prohrama rozvytku kultury** i mystetstva Vinnytskoi miskoi terytorialnoi hromady na 2022-2024 rr. zi zminamy (prodovzheno na 2025 r.) <https://www.vmr.gov.ua/departament-kultury#parentHorizontalTab4%7Cundefined2>
- Prysiashna, Y.** (2006). Vichniy dvyhun horinnia. [The eternal combustion engine.] *Vinnytskyi kraj. Literaturno-mystetskyi zhurnal / Red. P. Hordiichuk*. №1 (5). S. 103-107. [In Ukrainian]
- Rogotchenko O., Zuziak T., Markovskiy A., Lagutenko O., Marushchak O.** (2022). Socialist Realism: An Instrument of Class Struggle in Ukrainian Fine Art and Architecture. Postmodern Openings, Volume 13, Issue 3. P. 323-345. [in English] <https://doi.org/10.18662/po/13.3/492>
- Sertyifikat vid muzeiu** «La Pinacothèque» ta Liuksemburzkoi khudozhnoi premii (2024 rr.) Shynina O.S. https://drive.google.com/drive/folders/1DC2wh7ZN2WNliyQI_QJFO_JJQYXRftKe
- Shmahalo, R.T.** (2005). Mystetska osvita v Ukraini seredyny XIX- seredyny XX stolittia: strukturuvannia, metodolohiia, khudozhni pozytsii [Art education in Ukraine in the mid-19th and mid-20th centuries: structuring, methodology, artistic positions]: avtoref. dys... d-ra mystetstvoznavstva: 17.00.06; Lvivska natsionalna akademiia mystetstv. Lviv,. 44 s. [In Ukrainian]
- Spysok vykladachiv i studentiv** - chleniv Natsionalnoi spilky khudozhnykiv Ukrainy

<https://vspu.edu.ua/faculty/fmhot/?p=kodm&s=art4>

- Synyshyn, L.** (2019). Rozvytok khudozhno-promyslovoi osvity Halychyny (kinets XIX – persha polovyna XX stolittia) [Development of artistic and industrial education in Galicia (late XX - first half of the XX century)]... dys. kand.ped.nauk 13.00.01. Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka, Kyiv. [In Ukrainian]
- Zuziak, T.** (2017). «Stanovlennia y rozvytok pedahohichnoi osvity na Podilli (kinets XVIII – pochatok XX st.)» [Formation and Development of Teacher Education in Podillia (late XVIII - early XX centuries)]: monohrafiia. Vinnytsia : Nilan-LTD,. 452 s. [In Ukrainian]

Надійшла до редакції / Received: 09.06.2025

Схвалено до друку / Accepted: 17.07.2025